

Emilia Andersson-Bakken
emanb@oslomet.no

NESH • Den nasjonale
forskningsetiske komité for
samfunnsvitenskap og humaniora

Kongens gate 14
0153 Oslo
Telefon 23 31 83 00

post@etikkom.no
www.etikkom.no

Org.nr. 999 148 603

Vår ref.: 2019/89

Deres ref.:

Dato: 28.08.2019

Uttalelse om forskningsprosjektet «Seksåringens deltakelse i samtaler i barnehage og skole»

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) er et rådgivende organ som arbeider for å fremme god og etisk forsvarlig forskning. NESH er faglig uavhengig og avgjør selv hvilke saker komiteen tar opp til behandling. Uttalelser fra NESH er kun veiledende, og ikke bindende eller sanksjonerende i juridisk forstand. Forskere og forskningsinstitusjoner har et selvstendig ansvar for å sikre at forskningen de utfører er god og etisk forsvarlig.

NESH mottok en henvendelse 5. april 2019 fra Emilia Andersson-Bakken, førsteamanuensis ved Institutt for grunnskoleutdanningen på OsloMet – Storbyuniversitetet, om forskningsprosjektet «Seksåringens deltakelse i samtaler i barnehage og skole». Prosjektet har vært til behandling hos Norsk senter for forskningsdata (NSD), som i en foreløpig vurdering oppfordret forskerne til å legge frem prosjektet for NESH for en etisk vurdering (NSD nr. 374955, 16.05.2019).

NESH behandlet henvendelsen i møte 13. juni 2019. I tillegg til prosjektbeskrivelse og NSDs foreløpige vurdering, har NESH sett på informasjonsskriv, samtykkeerklæring og en etisk egenevaluering.

Bakgrunn

Prosjektet «Seksåringens deltakelse i samtaler i barnehage som skole» vil følge fire seksåringer i overgangen fra barnehage til skole. Formålet er å undersøke hva som kjennetegner samtaler barna deltar i, både form og innhold. Med tanke på barnas forutsetninger og utvikling vil det spesielt være interessant å se på samtaler knytte til matematikk og norsk. Følgelig er det formulert to overordnede problemstillinger:

1. *Hva kjennetegner barns deltakelse i samtaler i barnehage og skole?*
2. *På hvilken måte kan samtaler knyttes til faglig læring i matematikk og norsk?*

Metodisk bygger prosjektet på observasjon, intervjuer og innsamling av dokumenter.

Observasjonen skal dels skje med et stasjonært videokamera i barnehage/klasserom, og dels ved at barna får et hodekamera (GoPro-kamera) som fanger opp samtaler, interaksjon og kontekst, beskrevet som barnets «blikk». Denne informasjonen skal suppleres med intervjuer med barna, men også med barnehagelærer og lærer på skolen. I tillegg vil forskerne samle inn tekster og tegninger som kan utfylle bildet.

Utvalget er begrenset til fire barn, som skal følges én dag i barnehage og én dag i skolen. I sum er det snakk om ca. 80 timer videoopptak og åtte intervjuer. Studien vil imidlertid også berøre andre barn og lærere, samt foreldre og foresatte som interagerer med informantene direkte eller indirekte.

Ifølge den etiske egenevalueringen skal det gis informasjon og innhentes samtykke fra alle de nevnte gruppene. Samtykket handler ikke bare om behandlingen av personopplysninger i juridisk forstand, det er også knyttet til etiske hensyn ved deltakelse i prosjektet. Dersom noen berørte ikke ønsker å delta, står det i prosjektskissen, «vil vi prøve å finne praktiske løsninger på dette sammen med de ansatte i barnehagen og skolen».

I NSDs foreløpige vurdering fremgår det at NESH primært bes se på observasjonsdelen. I dialogen med forskerne har NSD gitt råd for å redusere personvernulempen både for barn og voksne, primært ved å avgrense hvilke situasjoner som blir filmet og ved å sikre god informasjonsflyt til alle involverte for å sikre at deltakelsen er frivillig. Samtidig er det uklart

hvordan dette er tenkt løst *i praksis*, altså når noen *ikke* ønsker å delta, og forskerne har i dialogen med NSD «vært tydelige på at prosjektet [ikke vil] gjennomføres med mindre de praktiske løsningene for alternative opplegg vil være gode nok for de som ikke ønsker å delta.» Forskergruppen oppfordres derfor til å «rådføre seg med NESH angående frivillighet og samtykke i prosjektet, før NSD gir sin ferdige vurdering.» (NSD 16.05.2019).

I sin henvendelse ber forskergruppen NESH om spesielt å vurdere Del B) Hensynet til personer, samt deres egne vurderinger av utilsiktede og uønskede konsekvenser, sett i lys av deres forskningsspørsmål, metode og analytiske perspektiver.

NESHs vurdering

I vurderingen av prosjektet tar komiteen utgangspunkt i NESHs *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi* (2016), spesielt Del B) Hensynet til personer.

Komiteen legger til grunn at prosjektet omhandler barn, som til en viss grad vil filme andre barn. Det reiser spesielle hensyn fordi barna mangler samtykkekompetanse og ikke kan gi et fritt og informert samtykke (NESH 2016, pkt. 8, Samtykke og informasjonsplikt). Her veier også hensynet til tredjepart tungt: «Det er særlig viktig der sårbare informanter, slik som barn og mindreårige, er indirekte involvert i forskningen» (NESH 2016, pkt. 13, Hensynet til tredjepart). NESH legger derfor stor vekt på at barn og unge som deltar i forskning, har særlig krav på beskyttelse, og presiserer at «bruk av samtykke er mer problematisk ved forskning når barn deltar, enn ved forskning når voksne deltar» (NESH 2016, pkt. 14, Hensynet til beskyttelse av barn). NESH har også i andre saker problematisert utfordringer knyttet til innhenting av samtykke fra barn og foreldre som ikke ønsker å delta i forskning på skolen (NESH 2018/350).¹

I utgangspunktet har komiteen ingen prinsipielle innvendinger mot bruk av videokamera i forskning, gitt at bruken av teknologien skjer på en forskningsetisk forsvarlig måte. Her er det et stort potensial for innsamling av relevante opplysninger, og det finnes allerede mange studier basert på bruk av stasjonære videokamera for å dokumentere lærings situasjonen i klasserom.

---

¹ <https://www.etikkom.no/hvem-er-vi-og-hva-gjor-vi/komiteenes-arbeid/Uttalelser/NESH/uttalelse-om-forskningsprosjektet-kultur-for-laring/>

Imidlertid er bruken av mobile GoPro-kamera betraktelig mer invaderende og skaper nye situasjoner som kan være mer uoversiktlige, noe både forskere og NSD er inne på.

NESH legger til grunn at prosjektet behandler personopplysninger, og det kan også hende at kamera utilsiktet fanget opp informasjon knyttet til særskilte kategorier personopplysninger.² Det er imidlertid ikke bare det juridiske personvernet som står på spill, men også etiske hensyn knyttet til respekt for menneskeverd og personlig integritet (NESH 2016, pkt. 5). Samtykket skal uansett være fritt, informert og uttrykkelig (NESH 2016, pkt. 8). Selv om informasjonen i dette prosjektet skulle være tilstrekkelig, kan det stilles spørsmål om deltakelsen er frivillig. Det handler både om muligheten til å si nei og om retten til å trekke samtykket.

I dialogen mellom forskergruppen og NSD lanseres det som en mulig løsning, for barn som ikke skal delta i prosjektet, at de kan «følge undervisning i parallellklassen, og vil ikke være tilstede i klasserommet» (NSD 16.05.2019). NESH mener på generelt grunnlag at det *ikke* er rimelig at de som *ikke* ønsker å delta i prosjektet, de facto er dem som må ta belastningen ved at de tas ut av den dagligdagse situasjonen. For barnet kan det være en belastning, for eksempel knyttet til stigmatisering, og for de ansatte kan det oppleves som press eller begrense muligheten til å utføre jobben. Når forskningen griper inn i hverdagen på denne måten, er det NESHs vurdering at ulempen ikke skal ramme dem som ikke ønsker å delta i prosjektet, slik det fremgår eksplisitt i retningslinjene: «At samtykket er *fritt*, betyr at det er avgitt uten ytre press eller begrensninger av personlig handlefrihet. Slikt press kan komme av forskerens eget nærvær, eller via autoritetspersoner forskeren har vært i kontakt med» (NESH 2016, pkt. 8).³

NESH stiller derfor spørsmål ved deltakelsens frivillighet, gitt at de som ikke vil delta faktisk må bære belastningen.

Et annet vilkår knyttet til frivillighet, er retten til å trekke samtykket, som også er omtalt i retningslinjene: «De skal ha reelle muligheter til å avstå fra å delta uten at det medfører ulemper,

---

² I personopplysningsforskriften (Art. 4, Definisjoner) omhandler «behandling» ikke bare selve *bruken* av informasjon i forskning, men også innsamling, registrering, organisering, strukturering og lagring.

³ I tillegg, ved forskning i barnehage og skole, kan det også være juridiske spørsmål her, knyttet til lik rett til utdanning, men dette faller utenfor NESH sitt virkeområde.

og de skal være innforstått med at de til enhver tid har rett til å avbryte sin deltakelse uten at dette får negative konsekvenser» (NESH 2016, pkt. 8). Det gjelder for barna, de ansatte og de foresatte. Gitt at situasjonene som filmes er uoversiktlige, og at det er stor mulighet for at det oppstår situasjoner som er utilsiktet eller uønsket (spesielt i barnehagen), øker også sannsynligheten for at noen underveis eller i etterkant ønsker å trekke samtykket.

Ved bruk av video kan dette være ødeleggende for prosjektet, fordi det kan ramme hele eller store deler av filmingen. For å sikre datakvaliteten stilles det derfor store krav til planlegging og design *før* filming. Det kommer frem av dialogen mellom forskergruppen og NSD at begge parter er klar over dette, men NESH kan ikke se hvordan dette er tenkt løst *i praksis*.

NESH stiller derfor spørsmål ved deltakelsens frivillighet, også når det gjelder retten til å trekke samtykket i praksis.

Når NESH stiller spørsmål ved prosjektet, er vurderingen også knyttet til forskningsdesign, metode og analyse. NESH vurdering er at tilnærmingen ikke utelukkende er basert på observasjon, intervjuer og innsamling av dokumenter. Bruken av GoPro-kamera på hodet til de fire barna er også en intervensjon (som i et eksperiment), som endrer situasjonen og samhandlingen som skal studeres. Videre, gitt at det kun er snakk om fire barn, som følges én dag i barnehagen og én dag på skolen, er empirien svært begrenset. Samtidig er spørsmålene svært spesifikke, for eksempel knyttet til fag som norsk og matematikk, og det er ikke opplagt at prosjektets design vil fremskaffe så spesifikk informasjon på så kort tid. Det er ikke drøftet hvorvidt andre metoder og design kan være vel så egnet til å fremskaffe den relevante informasjonen.

NESH stiller derfor spørsmål ved om bruken av GoPro-kamera på barn er nødvendig for å fremskaffe relevante opplysninger for å besvare prosjektets forskningsspørsmål.

Konklusjon

Prosjektet reiser en rekke forskningsetiske spørsmål knyttet til samtykke og frivillighet, som både forskerne og NSD har drøftet, men det er ikke klart for NESH hvordan dette er tenkt løst i praksis. NSD har i sin foreløpige vurdering presisert at «prosjektet [ikke vil] gjennomføres med

mindre de praktiske løsningene for alternative opplegg vil være gode nok for de som ikke ønsker å delta.» NESH presiserer at det dreier seg om forskning på barn og at det ikke er forskningsetisk forsvarlig at de som ikke ønsker å delta faktisk skal bære ulempen og belastningen. NESHs vurdering er derfor at prosjektet ikke er forskningsetisk forsvarlig slik det foreligger i henvendelsen.

Med vennlig hilsen

Elisabeth Staksrud
Leder, NESH

Vidar Enebakk
Sekretariatsleder, NESH

Dokumentet er elektronisk godkjent.

Kopi:

- Henvender
- NSD